

JULIUSZ IWANICKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Katedra Religioznawstwa i Badań Porównawczych
e-mail: iwanicki@amu.edu.pl

Sprawozdanie z konferencji „Religia w czasie i przestrzeni”

W dniach 17-18 kwietnia 2015 r. na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa pt. „Religia w czasie i przestrzeni”. Konferencja została wpisana w obchody 40-lecia istnienia Wydziału Nauk Społecznych UAM. Przedsięwzięcie zostało zorganizowane przez zespół Poznańskiego Konwersatorium Religioznawczego, działającego przy Katedrze Religioznawstwa i Badań Porównawczych, oraz Koło Psychologii Religii, funkcjonujące przy Instytucie Psychologii UAM. Celem spotkania było zaprezentowanie badań i referatów przez głównie młodsze środowisko badaczy, z różnych ośrodków naukowych w Polsce. Konferencja ma charakter cykliczny i odbyła się już po raz szósty (poczynając od 2009 r.). Patronat nad wydarzeniem objęło Polskie Towarzystwo Religioznawcze. Sekretarzem konferencji został dr Juliusz Iwanicki.

Podczas uroczystego otwarcia konferencji, w piątek 17 kwietnia 2015 r., głos wprowadzający zabrał prof. zw. dr hab. Zbigniew Drozdowicz, ówczesny Dziekan Wydziału Nauk Społecznych. Zwrócił uwagę na sytuację parametryzacyjną polskiego czasopiśmiennictwa naukowego, jako dobry przykład stawiając takie czasopisma, jak „Przegląd Religioznawczy” oraz „Humaniora. Czasopismo Internetowe”. Zachęcił zgromadzonych do wysyłania artykułów pokonferencyjnych, akcentując jednak, że zaprezentowane treści muszą przejść standardowe procedury recenzenckie stawiane tekstom naukowym.

Pierwszy blok konferencji został zatytułowany „Czas i miejsce religii w psychologii i badaniach ilościowo-jakościowych”. Moderatorem sekcji był mgr Konrad Kośnik, przewodniczący Koła Psychologii Religii UAM. Jako pierwszy swoje wystąpienie przedstawił dr Andrzej Molenda z Uniwersytetu Jagiellońskiego z referatem „Specyfika pracy z pacjentami z nerwicą eklezjogenną”. Prelegent zaprezentował specyfikę tego problemu badawczego, relacjonując różne ciekawe przypadki z własnej praktyki psychologicznej. Podkreślił, że zgłaszający się pacjenci powinni otrzymać pomoc dostosowaną do ich stopnia duchowości i stosunku do wartości religijnych. Zwrócił uwagę na fakt, że zwiększa się ilość problemów nerwicowych w grupach zaangażowanych wyznawców na tle eklezjogennym. Jako drugi zabrał głos ks. dr hab. Henryk Nadrowski, były pracownik Wydziału Teologicznego UAM, z wystąpieniem „*Sacrum* poszukiwane”. Scharakteryzował znaczenie rozważań estetycznych na gruncie sztuki sakralnej, a szczególnie wewnątrz kościołów. Podkreślił niedocnienie teologii sztuki jako subdyscypliny badawczej, mało znanej nawet w naukach teologicznych. Skrytykował nieznaną tej subdyscypliny na gruncie współczesnym, objawiającą się nieharmonijnością i kiczem wewnątrz wielu współczesnych kościołów w Polsce, a w rezultacie często źle wpływającą na kondycję duchowo-psychiczną uczestników liturgii. Trzeci prelegent, Piotr Moszczeński z Instytutu Psychologii UAM, przedstawił referat „Czy myślenie cykliczne jest kluczem do szczęścia? Wpływ religii Wschodu na współczesne koncepcje psychologiczne”. Referent omówił główne, jego zdaniem, koncepcje współczesnego myślenia cyklicznego, wyrastającego z religii Wschodu i ich wpływ na współczesną psychologię. Podkreślił istotny wpływ tychże problemów na sytuację i ocenę homoseksualizmu we współczesnej kulturze zachodniej.

Blok drugi składał się z dwóch sekcji równoległych.

Pierwsza sekcja nosiła tytuł „Czas i miejsce religii w psychologii i badaniach ilościowo-jakościowych – część druga”. Moderatorem był również mgr Konrad Kośnik. Jako pierwszy wystąpił mgr Michał Kosakowski (Instytut Psychologii UAM) z referatem „Gdzie jest religia? Ludzka religijność jako pochodna specyficznych problemów adaptacyjnych”. Autor odniósł się do koncepcji socjobiologicznych Edwarda O. Wilsona i porównał je z niektórymi wynikami badań geografii religii. Zgodził się także z wiodącym poglądem nurtu ewolucyjno-kognitywnego, zgodnie z którym religijność jest rodzajem przystosowania zapewniającego przestrzeganie norm moralnych w danej społeczności. Następnym gościem była Katarzyna Niezbecka z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Przedstawiła referat „Poczucie koherencji i centralność religijności osób należących do wspólnot duchowych”. Nakreśliła koncepcję koherencji, która jest trwałym nastawieniem, decydującym o tym, jak człowiek postrzega i rozumie otaczający go świat. Zaprezentowane przez prelegentkę badania dotyczyły osób wyznania rzymsko-katolickiego oraz Świadców Jehowy. Trzecim uczestnikiem sekcji z referatem „Rola ciszy w katolickich wspólnotach kontemplacyjnych w świetle badań nad doświadczeniem

religijnym i deprywacją sensoryczną” był mgr Marek Dolewka z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Badacz skupił się na zakonach kontemplacyjnych z Krakowa i okolic. Przedstawił wyniki badań polegających na wywiadach swobodnych, nieustrukturalizowanych, ze szczególnym uwzględnieniem praktyk ciszy. Kolejnym prelegentem była mgr Anna Piątek z Uniwersytetu Warszawskiego, która wygłosiła referat „Syndrom jerozolimski – perspektywa psychologiczna i kulturowa”. Opisowany syndrom dotyczy zjawiska szoku psychicznego, jakiego doświadczają niektórzy turyści i pielgrzymi odwiedzający Jerozolimę, miasto ważne dla trzech głównych religii monoteistycznych. Według informacji Autorki nazwę tę miał opracować izraelski psychiatra Jair Bar-El w 1982 r. Ostatnia uczestniczka sekcji, mgr Bogdana Bogusławska-Dobosz (UAM), przedstawiła referat „Religijność prywatna a religijność kościelna Polaków w badaniach socjologicznych na temat wartości życia ludzkiego”. Autorka zwróciła uwagę na badania socjologiczne, które wskazują na słabą autoidentyfikację społeczeństwa polskiego z Kościołem katolickim w zakresie akceptacji nauki społecznej Kościoła. Zdaniem uczestniczki poszerza się obszar indywidualnych interpretacji i selektywnych wyborów jednostkowych Polaków, a religijność przemieszcza się do przestrzeni prywatnej.

Druga sekcja równoległa, w drugim bloku miała tytuł „Czas w religiach Dalekiego Wschodu”. Jej moderatorem był mgr Damian Kokoć (obecnie już doktor). Sekcję otworzyła mgr Dominika Górnica (UJ), przedstawiając referat „Czas cykliczny w tradycji kabalistycznej”. Prelegentka zauważyła, że judaizm, pomimo iż jest przedstawiany w pracach religioznawczych jako religia, która wyłamała się z koncepcji czasu cyklicznego na rzecz czasu linearnego, to jednak również wypracował mniej znane idee czasu w tekstach kabalistycznych w XIII wieku. Te niekonwencjonalne pomysły zrodzone na terenie późnego Bizancjum opierały się na różnych wątkach biblijnych, midraszowych i talmudycznych. Następną referentką mgr Barbara Nowicka zaprezentowała temat „Albowiem terazniejszość nie jest oderwana od przeszłości. Czas w filozofii i religii Abrahama Joshuy Heschela”. Odnosząc się do myśli żydowskiego myśliciela i rabina, Autorka dokonała waloryzacji czasu na rzecz krytyki przestrzeni, jako mylnie wyznaczającej pozycję współczesnego człowieka w świecie. Antagonizacja czasu i przestrzeni zaproponowana przez uczestniczkę potraktowana została jako próba odwrócenia kolejności desygnatów zawartych w tytule konferencji. Sekcję zamknęła mgr Sylwia Wachulak (UAM), przedstawiając referat „Koran wieczny i uniwersalny? Reinterpretacje feministyczne Świętej Księgi muzułmanów”. Doktorantka nakreśliła mniej znane odczytania Koranu, które choć niesłyszalne we współczesnym świecie, mają swoje oryginalne przemyślenia i konkluzje, niekiedy odbiegające od ortodoksyjnej egzegezy tej księgi.

Trzeci blok konferencji również składał się z dwóch sekcji równoległych.

Pierwsza sekcja bloku była zatytułowana „*Sacrum* w sztuce sakralnej i współczesnej”. Jej moderatorem został prof. dr hab. Artur Jocz.

Dr Katarzyna Jarkiewicz z Akademii Ignatianum w Krakowie przedstawiła referat „Sakralność i profaniczność obrazka religijnego”. Zaproponowała definicję, w myśl której obrazek religijny to intencjonalny artefakt służący indywidualnej pobożności. Autorka odniosła się również do bardziej potocznych i znanych w świadomości masowej określeń, takich jak „obrazek religijny” czy „święty obrazek”. Wskazała jego funkcje w kulturze religijnej i popularnej oraz przybliżyła wybrane przykłady sakralizacji i desakralizacji obrazka religijnego. Drugim uczestnikiem sekcji w charakterze referentki była mgr Angelika Małek z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie z tematem „Transgresja w sztuce współczesnej jako przykład przekraczania granicy między *sacrum* i *profanum*”. Doktorantka odniosła się do różnych przykładów bluźnierstwa i profanacji, rozważając te kategorie z perspektywy naukowej. Odróżniła przekonania towarzyszące różnym skandalom artystycznym od przekonań *stricte* teologicznych, które nie zawsze potwierdzają profaniczność danego dzieła. Kolejnym uczestnikiem konferencji był mgr Łukasz Rzepka z tej samej uczelni co poprzedniczka. Prelegent przedstawił temat „Wieczny performatyw (w) czas(ie) performujący. O Logosie – czasie i przestrzeni”. Uczestnik nawiązał do fragmentu Dziejów Apostolskich: „W nim żyjemy, poruszamy się i jesteśmy” i dokonał reinterpretacji tych słów w odniesieniu do refleksji filozoficznej nad kategorią Logosu. Autor zaproponował również oryginalny pomysł Paruzji Performera, która miałaby być ostatnim „etapem” w rozwoju bezczasowego „tu i teraz” Boga. Sekcję zamknęło wystąpienie „Od muzyki do mistyki. Koncepcja »ebloissement« w operze Saint Francois d’Assise Oliviera Messiaena” autorstwa mgr Katarzyny Kuci z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prelegentka odniosła się do biografii Messiaena, którego twórczość inspirowana była w wielu aspektach źródłami religijnymi i nawiązaniem np. do św. Tomasza z Akwinu. Istotne w tych utworach muzycznych było zagadnienie doświadczenia zmysłowego, mającego polegać na pewnym olśnieniu i ewokującym się w sposób synestezyjny.

Równolegle toczyły się obrady sekcji drugiej, w tym samym bloku czasowym. Moderowała ją mgr Sylwia Wachulak. Sekcję otworzyła mgr Zofia Kaczmarek z Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu referatem „Czas cykliczny a czas linearny w religii – wpływ postrzegania czasu na rozumienie historii”. Prelegentka odniosła koncepcję czasu linearnego do postrzegania historii powszechnej, jako kontekst przyjmując przede wszystkim religię judaistyczną. Druga uczestniczka, mgr Paulina Nicko z Uniwersytetu Wrocławskiego zaproponowała wystąpienie „Kosmogonia babilońska na podstawie eposu Enuma Elis”. Jak podkreśliła badaczka, tytułowy utwór jest jednym z najstarszych eposów akadyjskich, powstały między II a I tys. p.n.e. Sam tytuł miał oznaczać „Kiedy tam, na górze” i był opowieścią o początkach świata, w których główną rolę sprawował bóg Marduk. Trzecią prelegentką była dr Anna Jaroszewska (UAM), która przedstawiła temat „*Sacrum* i *profanum*, czyli przeplatanie świata w średniowieczu”. Nakreśliła swoje badania mediewistyczno-filozoficzne, odnosząc się także do twórczości św. Augustyna.

W wiekach średnich czas był odbierany albo jako coś regulowanego rytmem natury, albo jako równoległy czas święty, odnotowywany w kalendarzu liturgicznym. Ostatnie wystąpienie w tej sekcji miał dr Michał Nowicki (UAM) z zagadnieniem „Wychowanie w staropolskich szkołach jezuickich – pomiędzy duchowością a świeckością”. Autor zauważył, że w edukacji staropolskiej przenikały się treści z jednej strony *stricte* edukacyjne, z drugiej natomiast duchowe. Jako przykład posłużył tu przede wszystkim zakon jezuitów oraz różne praktyki ascetyczne oraz etyczne, oparte na wskazówkach ćwiczeń duchownych Ignacego Loyoli.

Ostatni blok pierwszego dnia konferencji, podobnie jak poprzednie, także składał się z dwóch równoległych sekcji, przebiegających w tym samym czasie.

Część pierwsza nosiła tytuł „Współczesna religijność w przestrzeni wirtualnej oraz miejskiej”. Jej moderatorem został mgr Miłosz Wiśniewski.

Sekcję otworzył dr Rafał Ilnicki (UAM) z tematem „Cyberprzestrzeń doświadczenia duchowego”. Autor przedstawił swoje liczne refleksje i badania związane także z publikacjami w Wydawnictwie Naukowym WNS UAM, takimi jak *Bóg cyborgów. Technika i transcendencja* (Poznań 2011) oraz *Filozofia i science fiction: technoanamneza* (Poznań 2014). Następnym uczestnikiem był lic. Dariusz Budkiewicz (UAM), który zaprezentował referat „Postrzeganie religii wczoraj a dziś, czyli rozważania na temat istnienia religii w czasie współczesnym”. Autor odniósł się przede wszystkim do religii w świetle postmodernistycznego rozwoju komunikacji cyfrowej. Jedną z tez przedstawionych badań jest twierdzenie, iż nowe formy aktywności religijnych w Internecie mogą wpływać na wzrastający indywidualizm i subiektywizm religijny. Trzecim uczestnikiem był mgr Mateusz Kuta (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II) z referatem „Echa gnozy w wirtualnej twórczości”. Badacz zaprezentował wybrane treści filozofii Slavoja Žižka oraz Davisa Erika, zgadzając się z ich refleksjami na temat potencjału gnostyckiego w wirtualnym świecie. Czwartym prelegentem był ks. mgr Remigiusz Szauer, który przedstawił problem „Hali jako Nowego Jeruzalem”. Autor dowaloryzował krytykowaną przez wielu badaczy koncepcję przestrzeni religijnej na rzecz nadmiernie akcentowanego indywidualizmu religijnego. Spotkania masowe cieszą się wciąż sporą popularnością, a jako przykład podano spotkania charyzmatyczne, kongresy ewangelizacyjne, rekolekcje szkolne. Wszystkie te przykłady spotkań mają współcześnie również miejsce, zdaniem badacza, w przestrzeni hal sportowo-widowskich. Sekcję zamknął mgr Paweł Pistelok z Uniwersytetu Śląskiego, przedstawiając temat „Doświadczenie przestrzeni niehomogenicznej. *Sacrum* i *profanum* w świątyni konsumpcji – Silesia City Center w Katowicach”. Prelegent omówił badania nad tytułowym kompleksem handlowym, który zawiera w sobie zarówno galerię handlową, jak i kaplicę poświęconą św. Barbarze, patronce górników. Prezentowane badania Autora starały się zmierzyć z pytaniami o to, jak wygląda doświadczenie *sacrum* w takim miejscu oraz ile osób-konsumentów faktycznie odwiedza wymienione miejsce kultu.

Ostatnią sekcję równoległą w czwartym bloku konferencji moderował mgr Mateusz Deker. Część ta otrzymała nazwę „W kręgu myśli chrześcijańskiej”. Sekcję rozpoczęła mgr Magdalena Lisecka z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Autorka wskazała, że obok tradycyjnych koncepcji czasu linearnego w chrześcijaństwie można się doszukać w tej myśli religijnej także mniej znanych zagadnień, inaczej rozumiejących ową czasowość. Hipoteza „innej linii czasowej” była również rozważana przez późnych scholastyków, takich jak Jan Duns Szkot czy William Ockham. Następnym uczestnikiem był mgr Sebastian Malkusz z tematem „Ofiara z baranka w starotestamentowej tradycji paschalnej Izraela i jej chrześcijańska reinterpretacja”. Badacz omówił różne tradycje paschalne Starego Testamentu oraz znaczenie ofiary z baranka w różnych religiach monoteistycznych. Odnosił się również do koncepcji religijnej „Baranka Bożego”, który to termin został w Nowym Testamencie przypisany Jezusowi Chrystusowi. Kolejny referat pt. „Walka o przestrzeń dla kultury Fryderyka Nietzschego z chrześcijaństwem na argumenty psychologiczne” przedstawił mgr Andrzej Czerkawski (UJ). Autor poddał analizie myśl niemieckiego filozofa, rozważając konfrontację nietscheizmu i chrześcijaństwa z perspektywy psychologicznej. Przedostatni prelegent, mgr Michał Płóciennik, reprezentował Akademię im. Jana Długosza w Częstochowie z tematem „O (nie-)możliwości schrystianizowania idei reinkarnacji”. Doktorant podzielił się swoimi przemyśleniami na temat trudności odczytywania idei wędrówki dusz z różnych fragmentów Biblii i zasadniczego niedopasowania tej koncepcji do chrześcijaństwa. Jednocześnie zaproponował rozważenie, czy poza ortodoksyjną doktryną kościelną znalazłoby się miejsce dla reinkarnacyjnych inspiracji. Jako ostatni wystąpił dr Juliusz Iwanicki (UAM), przedstawiając temat „Przemiany religijności katolickiej w Polsce”. Autor omówił wybrane, innowacyjne elementy współczesnej myśli chrześcijańskiej w Polsce oraz wyniki badań ilustrujących transformację religijności w Kościele katolickim. Odnosił się również do refleksji o. Ludwika Wiśniewskiego, proponującego niestandardowe rozumienie wolności, chociaż mieszczące się w zakresie tomistycznej wykładni chrześcijańskiej.

W drugim dniu konferencji, w sobotę 18 kwietnia, odbyły się trzy bloki konferencyjne. Pierwszy blok składał się z jednej sekcji: „Czas w mitologiach i tradycjach pozachrześcijańskich”, moderowanej przez mgr Sylwię Wachulak.

Przedstawiono w ramach tej sekcji różne tradycje religijne. Jako pierwszy głos zabrał mgr Konrad Kośnik we współpracy z dr. hab. Andrzejem Pankallą i lic. Jackiem Stasiarczykiem (wszyscy z UAM). Temat brzmiał „Człowiek przez pryzmat religii słowiańskiej. Antropologia psychologiczna Słowian na podstawie mitoanalizy i rytuałów inicjacyjnych cyklu życia”. Zespół przeanalizował rytuały inicjacyjne Słowian, odnosząc się do ich mitologii oraz wyobrażeń w cyklu biologicznym. Następnie wystąpiły lic. Paulina Kochaj i lic. Sandra Uryzaj z UAM, z zagadnieniem „Słowianie w pigułce. Mitologia słowiańska i neopogaństwo na przykładzie terenów dzisiejszej Polski i Litwy.” Autorki zaprezentowały podsta-

wowe słowiańskie wierzenia, niegdyś obecne na wymienionych terytoriach oraz ich współczesne adaptacje w obrębie rodzimowierców. Autorem referatu „Czyżby przedwczesny krzyk sowy Minerwy? O renesansie syberyjskiego szamanizmu” był dr Wojciech Połec ze Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Prelegent zarysował charakterystykę szamanizmu syberyjskiego, zastanawiając się nad uniwersalnością tej odmiany wierzeń w obrębie całej ludzkości i przedstawiając własne badania ze społeczności Buriatów w Rosji. Czwartym wystąpieniem był „Wpływ tradycji pogańskiej na powstanie najstarszych hagiografii iryjskich”, które przedstawił mgr Łukasz Kosiński (UMCS). Autor naszkicował kontekst historyczny i religijny występujący we wczesnośredniowiecznej Irlandii i hagiografii. Ostatnim uczestnikiem był dr Zbigniew Landowski z Uniwersytetu Gdańskiego z tematem „Święte miasta sunnizmu”, który porównał takie święte miasta islamu, jak Mekka, Medyna i Jerozolima.

Drugi blok konferencji zatytułowany był „Przemijanie i śmierć w baroku”. Sekcję pierwszą poprowadził prof. dr hab. Artur Jocz. Mgr Justyna Bąk (UWr) zaprezentowała zagadnienie „Melancholia przemijania. Staropolskie wyobrażenia na temat rzeczy ostatecznych człowieka w świetle kaznodziejstwa epoki baroku”. Prelegentka przedstawiła specyfikę kazań w tej epoce, skupiających się na wątkach *aeternitas* oraz przejściu do śmierci. Następnie dr Sylwia Zydek (PWT) podjęła temat „*Mors certa hora incerta*. O śmierci jako końcu ziemskiego czasu – na podstawie A. Węgrzynowicza”, odnosząc się do twórczości kaznodziei popularnego w kręgach franciszkanów reformatów w XVII i XVIII wieku. Następnie mgr Miłosz Wiśniewski (UAM) zaproponował rozważania zatytułowane „Poza czasem – waniatywna funkcja trupa w chrześcijaństwie”, przyglądając się figurze i roli zwłok jako punktu wyjścia do przeżycia religijnego i twórczego. Sekcję zamknął mgr Grzegorz Wiończyk (UŚ), który przyjrzał się roli przemiany duchowej w referacie „Gdzie się ukryłeś? Czas i miejsce mistycznego zjednoczenia w pismach św. Jana od Krzyża”.

Sekcję drugą bloku drugiego zatytułowaną „Religie Dalekiego Wschodu wobec czasu i przestrzeni – część druga” moderował mgr Mateusz Deker.

Mgr Dawid Rogacz (UAM) podzielił się sinologicznymi i filologicznymi aspektami złożoności myśli dalekowschodniej w referacie „Trzy pojęcia czasu w religii chińskiej”. Następnie mgr Andrzej Jankowski (SWPS) przeprowadził analizę w odniesieniu do wybranego systemu religijnego w wystąpieniu „Nieograniczona przestrzeń doświadczenia – koncepcja natury umysłu w tybetańskim systemie medytacji dzogchen”. Kolejne odniesienia w obrębie wierzeń wschodnich zaproponował mgr Piotr Popiołek (UJ) w wystąpieniu „Śmierć czy transformacja – analiza ruchu kirishitan w Japonii”. Z powyższymi ujęciami korespondowały przemyślenia mgr. Mateusza Dekera (UAM) wyrażone w propozycji „Wyjście poza czas czy kreacja czasu świętego? O praktyce astanga vinyasa yogi”.

Kończącą sekcję w ostatnim bloku konferencji, zatytułowaną „Religia i polityka – granice przestrzenne”, poprowadził dr Juliusz Iwanicki.

Jako pierwszy wystąpił tu dr Marek Jedliński (UAM), który zapoznał słuchaczy ze specyfiką dawnych i współczesnych podstaw rosyjskiego ekspansjonizmu w wystąpieniu „Wschód – Zachód, *sacrum* – *profanum*... Rosyjska perspektywizacja religijna czasu i przestrzeni w dyskursie konfrontacyjnym z Europą”. W tym historycznym kontekście mieścił się również referat dr. hab. Marka Melnyka z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, który przedstawił wybrany wątek badawczy pt. „Idea patriarchy na ziemiach ruskich I Rzeczypospolitej”. Trzeci gość, ks. dr. Andrzej Sołtys z Politechniki Rzeszowskiej, omówił krytykę współczesnych procesów sekularyzacji w odniesieniu do kultury współczesnej w temacie „Problematyczna obecność religii w sferze polityki”. Następny uczestnik, mgr Sławomir Kaczor (UŚ), przypomniał sylwetkę cesarza Francji i jego relacji z religią w referacie „Religia – w imię władzy. Napoleon I, odnowiciel Kościoła we Francji”. Sekcję oraz całą konferencję zamknęło wystąpienie mgr Idy Ciesielskiej z Polskiej Akademii Nauk, która w zagadnieniu „Teologia polityczna ks. Piotra Natanka. Między teokratycznym modelem państwa a chrześcijańskim nacjonalizmem” odniosła się do współczesnej aktywności kaznodziejskiej wymienionego duchownego i usytuowała ją w dyskursie Schmittowskiego projektu teologii politycznej.

Komitet Organizacyjny konferencji podziękował, po zakończeniu obrad, wszystkim uczestnikom za wygłoszenie referatów i aktywne uczestnictwo w dyskusjach. Jednocześnie sekretarz konferencji dr Juliusz Iwanicki wraz z zespołem zaprosił do uczestnictwa w kolejnych edycjach konferencji. Zapowiedziano publikację wybranych artykułów naukowych, pokazujących badania uczestników tego wydarzenia.